

GÜNLERİ ATEŞ EYLEMEK: MESNEVÎ-Yİ MA'NEVÎ'NİN ON BEŞİNCİ BEYTİNİN ŞERHİ

Kezban PAKSOY*

Özet

Mesnevî-yi Ma'nevî Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin yazıldığı dönemden itibaren tüm insanlara ve tüm çağlara hitâb eden eseridir. Kısaca *Mesnevî* olarak anılan eser Kur'ân-ı Kerim'in özü olarak nitelendirilir. Mevlânâ'nın tasavvufî öğretilerini iç içe geçmiş hikâyelerle anlattığı *Mesnevî* altı ciltten oluşur. Yüzyıllar boyunca en çok okunan eserlerden biri olan *Mesnevî* sadece okunmakla kalmamış üzerine düşünülmüş, yorumlar yapılmış, tercüme ve şerhler yazılmıştır. Hâiz olduğu derin anlamların açıklanması için günümüze kadar sadece pîri olduğu Mevlevîyye tarikatının mensupları değil diğer sûfîler ve araştırmacılar tarafından da *Mesnevî*'nin tamamına ya da bir kısmına yazılan pek çok şerh vardır. *Mesnevî* üzerine sadece şerhler yazılmamış eser hakkında pek çok akademik çalışmalar ve içinden seçme hikâyeler şeklinde yayınlar da yapılmıştır. Şerhleriyle ve üzerine yapılan çalışmalarla edebiyatımızda bir *Mesnevî* kolu oluşturduğunu söyleyebileceğimiz eserin ilk on sekiz beytine yazılan şerhler dikkat çekicidir. *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beyti eserin özü gibi düşünüldüğünden sadece bu beyitleri açıklayan onlarca şerh yazılmıştır. Biz de bu çalışmamızda *Mesnevî*'nin on beşinci beytini bugüne kadar yapılmış şerhlerden yola çıkarak açıklamaya ve anlamaya çalışacağız.

Anahtar kelimeler: Mevlânâ, Mesnevî, şerh, gam, gün, aşk ateşi, yoldaş.

BEING DAYS ON FIRE: FIFTEENTH COUPLET'S COMMENTARY OF THE MASNAVI-I MA'NAVI

Abstract

The Masnavi-i Ma'navi, authored by Mevlânâ Jalâl ad-Dîn Rûmî, is a timeless work that has appealed to all humanity and transcended eras since its inception. Commonly referred to as the Masnavi, the work is considered the essence of the Qur'an. In this six-volume masterpiece, Mevlânâ conveys his mystical teachings through interwoven narratives. As one of the most widely read texts over centuries, it has not only been read but also deeply contemplated, interpreted, translated, and extensively commented upon. To elucidate its profound meanings, numerous commentaries have been written on it in its entirety or on specific parts, not only by members of the Mevlevi order, of which Mevlânâ was the spiritual guide, but also by other Sufi scholars and researchers up to the present day. In addition to commentaries, many academic studies and selective story compilations related to it have been published. The commentaries written on the first eighteen couplets, which can be said to have established a distinct tradition of *Masnavi* studies in our literature through its exegeses and related works, are particularly noteworthy. The first eighteen couplets of the Masnavi, considered the essence of the work, have particularly attracted attention, prompting the creation of dozens of commentaries solely dedicated to their explanation. In this study, we aim to analyze and understand the fifteenth couplet by drawing upon the commentaries that have been written to date.

Keywords: Mevlâna, Masnavi, commentary, sorrow, day, love fire, comrade.

* Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, eposta: kezbanpaksoy@gmail.com ORCID: 0000-0001-9271-9052

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî tarafından irticâlen dervişi ve kâtibi olan Hüsâmeddin Çelebi'ye Farsça olarak yazdırılan *Mesnevî-yi Ma'nevî* alttı ciltten oluşan bir eserdir. *Mesnevî* her ne kadar bir nazım şekli adı olsa da Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinden sonra bu nazım şeklinin adı onun eseriyle özdeşleşmiştir. *Mesnevî*, yazıldığı dönemden günümüze kadar geniş kitlelerce beğenilen, okunan, üzerine düşünülen, açıklamaları, yorumları ve şerhleri yapılan bir eser olmuştur. Kur'ân-ı Kerim'in özü olarak nitelendirilen *Mesnevî*'nin tamamına ya da bir kısmına, özellikle de *Mesnevî*'nin özü sayılan ilk on sekiz beytine onlarca şerh yazılmıştır.¹ Bu çalışmada ise *Mesnevî*'nin on beşinci beyti şerh edilecektir.

در غم ما روزها بیکاه شد

روزها باسوزها همراه شد

Dergam-ı mâ rûzhâ bigâh şüd

Rûzhâ bäsüzahâ hemrâh şüd

Aşk derdimizle durgun aktı günler,

Ateşlere dost olup, yaktı günler (Avşar,2019, s.14)

Rûzhâ dergam-ı mâ bigâh şüd, rûzhâ bäsüzahâ hemrâh şüd şeklinde nesir cümlesi haline getirebilecek olan *Mesnevî*'nin 15. beytini anlamak için önce beyti oluşturan kelimelerin anlamlarını bilmekte yarar vardır. “gam” keder, tasa, kaygı, dert ; “mâ” biz; “rûz” gün; “şüd” gitti, geçti; “süz” ateş, “hemrâh” yoldaş, yol arkadaşı anlamlarına gelmektedir. “gâh” birlikte kullanıldığı kelimeye göre zaman ve yer bildiren edattır, zarf olarak kullanıldığında ise ara sıra, kimi, bazı anlamlarına da gelir. “dergam”daki “der-” Farsça bulunma hali, “rûzhâ”daki “hâ-” Farsça çokluk, “bigâh”daki “bî-” Farsça olumsuzluk, “bäsüzahâ”daki “bâ-” “ile, -li” anlamlarında Farsça vasıta ekleridir. “hemrâh”taki “hem-” de Farsça ön ek olup eklendiği kelimeye birliktelik ve işin beraber yapıldığı anlamlarını katar. (Devellioğlu, 2016) Bu anlamalar ışığında beyti *Bizim gamımızda günler zamansız oldu, günler ateşlerle yoldaş oldu* şeklinde günümüz Türkçesine aktarabiliriz.

Mevlânâ'nın burada bahsettiği gam elbette gönlündeki ilâhî aşkın gamıdır. Çünkü asıl sevgili olan Hakk'a giden yol meşakkatlidir, türlü türlü çileleri çekmeye razı olan bu yola girer. Hakk'a ulaşmak isteyen tâlibin gönlü bu arzusuyla yanıp tutuşur ve vuslata ermek için çekilecek her türlü çileye razıdır. Bu hal bize tasavvuftaki *sabir* ve *rıza* kavramlarını hatırlatır. Hakk'a giden yolda karşısına çıkan her türlü

¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Özdemir, M. (2016). *Mesnevî'nin Türkçe Şerhleri*. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11 (20), 461-502.

zorluğa sabır ve rıza gösterenler vuslata yani *vahdet* mertebesine erer. Ancak bu yolun gamı ve kederi vuslata ermekle de bitmez. Vuslata erenler *cem* halinden sonra yaşadıkları *fark* halinde de gama ve kedere gark olurlar. Yaşadıkları vahdet halinden, müşahede ettikleri cemal-i mutlakdan sonra ondan ayrı kalmak Hak dostlarını derin bir elem ve kedere boğar.

Gam kelimesinin manasını vuslata erememiş tâlibler bağlamında düşündüğümüzde ise vahdete erememiş, cemal-i mutlakın arzusu ve iştiyakı ile gönlü yanıp kavrulan tâlibin çektiği gam aklımıza gelir. Asıl sevgiliden ayrı ve ona henüz ulaşamamış olmanın verdiği derin elem ve keder tâlibi hiçbir iş yapamaz ve hiçbir şeyden zevk alamaz hale getirir. Artık *gam hastası* olan tâlib dünyadan tamamen yüz çevirir.

Gam kelimesinin anlamını burada beşerî boyutta düşünecek olursak insanların hayatları ve gündelik işleri için çektikleri tasa ve kaygılar akla gelir. Sağlıkları, aileleri, sevdikleri, işleri, kazançları, makam-mevkileri ve nefisleri için taşıdıkları tüm tasa ve kaygılar gam kelimesi ile işaret edilmiştir. Hayat galesi olarak adlandırabileceğimiz tüm bu unsurların derdi ve düşüncesi insanlara asıl görevlerini, dünya hayatına gönderiliş amaçlarını unutturur. Dünya hayatına aldanan kişinin gönlünde taşıdığı tek gam da daha fazla nimete sahip olma derdidir.

Beytin ikinci kelimesi olan ve gam kelimesi ile terkip halinde kullanılan *mâ* zamiri yukarıda da belirtildiği gibi *biz* anlamına gelmektedir. Mevlânâ'nın "ben" dilini değil de "biz" dilini kullanması elbette rastgele bir kullanım değildir. Kişinin kendinden bahsederken *biz* zamirini kullanması benliğini ortadan kaldırma gayretini ve tevazuunu göstermenin yanında muhâtabıyla da bağ kurmasının ve kendini muhâtab olduğu kitleye dâhil saymasının da göstergesidir. Mevlânâ'nın bu ifade üslûbunun Ankaravî (Tanyıldız, 2010, s. 233) ve Derviş Muhammed Şifâyî (Özdemir, 2016, s. 90) "*üslûb-ı hakîm*" olduğunu söyler. Ankaravî ilaveten "*üslûb-ı hakîm*"i "*...bir 'âlim kimse bir nice le'îme irşâd u naşîhat kılduğda imhâz-ı nuşh için anlaruñ mâ-beynine kendüyi idhâl eyleyüp naşîhati evvelâ kendü nefisine söyleyüp anlara ta'rîz eyleye ve ol kavme bu üslûb üzre kelâm-ı hikmet-âmizi söyleye*" şeklinde izah eder. Sabuhî Ahmed Dede şerhinde "*Ba'zılar bu beyt-i şerîfüñ ma'nâsında dimişler ki hazret-i Mevlânâ kendü mertebesinden tenezzül eyleyüp kendüyi zümre-i muhâtabîne idhâl eyleyüp درغم ما (bizim derdimizde) didi. درغم شما (sizin derdinizde) diyecek ma'hal idi. Tâ ki müstemi'üñ tab'ına nefret gelmeye. İstimâ'-ı ma'âlden ve sa'âdet-i kabûl-i naşîhat ü irşâddan ma'hrûm kalmayalar.*" (Algül, 2007, s.56) şeklinde açıklar. Tüm bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere Mevlânâ muhâtabın algısını yumuşatmak için kendini hitap ettiği kitleye dâhil ederek *biz* zamirini kullanmıştır. Ancak burada gözden kaçmaması gereken bir husus da Kur'an-ı Kerîm'de de kullanılan dilin *biz* dili olmasıdır. Allah ayetlerinde kendi fiillerini bildirirken *biz* zamirini kullanmıştır. Kur'an-ı Kerîm'in tefsiri ya da özünü izah eden bir eser olarak kabul edilen Mesnevî-yi Manevî'de de aynı dilin kullanılmasının tesadüfî olmayacağı kanaatindeyiz.

Mevlânâ'nın bu beyitte bahsettiği gam bir iki gün çekilip bir süre sonra geçen unutulmuş bir gam değildir. "*Rûzhâ*" günlerce süren, geçmeyen aksine katlanarak

çoğalan ve nihayet “*bigāh*” zamansız olan bir gamdır. Mevlânâ *bigāh*-zamansız ifadesiyle bize başlangıcı ve sonu olmayan ezelden gelip ebede devam edecek bir zamanı işaret etmektedir. Çektiği gam bir süre sonra geçecek bir gam değildir. Ezelden gönlüne yerleşmiş ve ebede kadar süreceğini sandığı bir gamdır. Hak âşığının gönlüne ezelden yerleşen gam elest bezminde bir kez gördüğü ve âşik olduğu cemal-i mutlaktan ayrı düşmenin onu bir daha görememenin verdiği gamdır. Cemal-i mutlaka duyduğu aşk ve iştiyakla düştüğü gam deryasında zaman ve mekân kavramlarını yitirmiştir. Mestâne bir halde günlerini geçirdiğinden artık geçen ayların yılların farkında değildir. Zaman algısını yitirdiğinden artık zamansızlık hâlini idrak eder. Zamansızlık kavramı başı ve sonu hatta içinde bulunulan anı da belli olmayan bir hali ifade ettiğinden bize *ezelî* ve *ebedî* sıfatlarını hatırlatmaktadır ki bu sıfatların tek sahibi Allah’tır.

Mevlânâ’nın çektiği gam ona zamanı unutturacak kadar büyük olduğuna göre elbette o gamın ateşi de en az onun kadar büyük olacaktır. Bu sebeple Mevlânâ ikinci mısradaki *sūz* kelimesini de çoğul kullanmıştır: *sūzhā*. Böylece bize gönlünde yanan ateşin hem büyüklüğünü hem de çeşit çeşit olduğunu bildirir. Çektiği gamla zaman algısını yitiren Hak âşığını bir an bile yalnız bırakmayan, günlerinin tek yoldaşı arkadaşısı dostu da gönlünde yanan aşk ateşi, hasret ateşi diyebileceğimiz türlü türlü ateştir. Mevlânâ’nın gönlünde yanan bu ateşleri hemrâh diye adlandırması da ayrıca üzerinde durulması gereken bir husustur. Dost yoldaş anlamlarına gelen bu kelime aynı yolda yürüyenler manasını da işaret eder. Bu bağlamda düşünecek olursak Mevlânâ’nın kendi de gönlünde yanan ateşler de aynı yolun yolcusudur ve aynı menzile varmak ister. Gönlündeki aşk ateşi, hasret ateşi, sevgiliyi duyduğu büyük arzu ve iştiyakın çıkardığı zapt edilemez yangın onun menzile ulaşma noktasında hem en büyük rehberi hem de tek yoldaş olacaktır.

Ateş kelimesi üzerinde düşünürken onun temizleyici özelliğini unutmamak gerekir. Ateş nesnelere kirden pastan arındıran en güçlü unsurdur. Yıkama veya ovma-kazıma gibi yollarla geçmeyen leke, kir ve pas yakıldığında geçer. Güçlü bir temizleyici olma özelliğinden dolayı İslam dininde de insanların bu dünyada işledikleri günahlardan arınması için cehennem ateşinde yanacaklarına inanılır. Tasavvufta ise gönlü dünyaya ait arzu ve emellerin kirinden arındıracak yegâne unsur ateştir. Elbette bu ateş sıradan dünyevî bir ateş değildir. Gönlü dünya kirinden ve pasından arındıracak tek ateş ilâhî aşk ateşidir. İlâhî nazarla bir kıvılcım olarak başlayan bu ateş Hak âşığının gönlünde günden güne büyür büyür bütün benliğini sarar. İlâhî aşk ateşiyle yanan âşik artık zaman ve mekândan münezze bir hale bürünür. İçinde bulunduğu zamanın ve mekânın farkında değildir, zaten onun için nerede ve ne zamanda olduğunun da bir önemi yoktur. Artık onun tek derdi mutlak sevgiliye Allah’a ulaşmaktır. Bunun da tek yolu dünyanın tüm kirinden ve pasından arınmış saf bir gönülle Allah’a yönelmektir. İşte gönüldeki bu arınmayı Hakk’ın bir nazarıyla başlayan ve âşığın tüm benliğini saran ilâhî aşk ateşi sağlayacaktır.

Tasavvufî düşünceye göre kişinin Hakk’a ulaşma konusunda istekli olması yetmez. Ona yol gösterecek bir rehber ihtiyacı vardır. Mürşid-i kâmil olan bu rehber dost kelimesiyle de ifade edilir. İşte bu bağlamda Mevlânâ *günlerim ateşlerle dost oldu* diyerek kendiyi aynı yolda yürüyen, ona yoldaş ve dost olanın gönlündeki ilâhî

aşk ateşi olduğunu bildirmektedir. Dolayısıyla Mevlânâ'ya göre Hakk'a aşk ile ulaşılır ve Hakk'a giden yolun rehberi de aşktır diyebiliriz.

Burada Mevlânâ *günlerim ateşlerle dost oldu* derken yalnızlığını da vurgulamaktadır. Gönlündeki aşk derdiyle gam deryasına gark olmuştur. Ancak etrafında onun halinden, gönül derdinden anlayan yoktur. Hemderdi olmadığından hemhâli de yoktur. Onun gönül derdinden anlayan bir kimse olmadığından derin bir yalnızlık içindedir. Bu yüzden de baş başa kaldığı derdi tek dostu olmuştur. Aslında bu hal bize Mevlânâ'nın yaşadığı manevî hali de bildirir. O artık gönlündeki aşk derdiyle halktan kopmuş, tamamen Hakk'a dönmüştür. Zaman ve mekândan münezzehtir. Hak'la bir olma yolunda aşk ateşiyle yanmaktadır.

Beyitte geçen kelimelerin izahı üzerinde ayrı ayrı durduktan sonra beytin işaret ettiği manayı açıklamaya çalışmadan önce bu beyte daha önce yazılmış şerhlere göz atmak faydalı olacaktır. Ahmed Avni Konuk beytin anlam aktarmasını yaptıktan sonra *bigâh* kelimesini akşam olarak anlamlandırmış; *dergam-ı mâ* ifadesini hem insan-ı kâmil hem de insan-ı nâkıs ile ilişkilendirerek açıklamıştır (Konuk, 2011, s. 85). Hüseyin Top anlam aktarmasını yaptıktan sonra ateş ve zaman kavramları üzerinden beyti kısaca açıklamaya çalışmıştır (Top, 2011, s. 54). Muhlis Koner de beyti Türkçe'ye çevirdikten sonra "Mevlâna burada bir mahviyet göstererek kendilerinin de bizim gibi günlerinin boşa geçip gittiğine ve nihayet vaktin darlığına teessüf ettikten sonra aşağıdaki Mesnevîsiyle Tanrı'dan ümidin kesilmemesini tavsiye ediyorlar" (Koner, 2005, s. 12-13) cümlesiyle beytin kendince izahını yapar. Ancak Koner'in bu beytin anlamı hususunda Mevlânâ'nın da bizim gibi günlerini boşa geçirdiğini söylemesi isabetten uzak görünmektedir. Biz zamirini kullanmasının sebebinin yukarıda da belirttiğimiz gibi muhâtabıyla bağ kurma amacıyla tevazu göstermesi ve nasihatlerinden muhâtablarının incinmemesi için kendini de onlara dâhil etmesi olduğu kanaatindeyiz. O Mevlevî şerhinde beytin Türkçe'ye anlam aktarmasını yaptıktan sonra kendinden önceki şarihleri, *bigâh şüd* ifadesini yanlış anladıklarını, bu ifadenin günlerin uzaması anlamına gelmediğini zamansızlık anlamını ifade ettiğini belirterek eleştirmiştir (O Mevlevî, 1972, s. 23-24). Ziya Avşar Aşk Meclisi adlı eserinde Mesnevî'nin bu beytini zaman-gam ve aşk kavramları ekseninde açıklamıştır (Avşar, 2019, s. 105-108). Tahirü'l-Mevlevî ise şerhinde "Gamlı geçen günlerimiz uzadı ve sona ermesi gecikdi. O günler, mahrûmiyetten ve ayrılıktan hâsıl olan ateşlerle arkadaş oldu-yâni, ateşlerle, yanmalarla geçti-" şeklinde beytin anlam aktarmasını yaptıktan sonra Mevlânâ'nın biz zamirini kullanmasından dolayı sadece "üslûb-ı hakîm" kavramını açıklayıp Kur'ân-ı Kerim'deki örneklerine yer vermiştir (Tahirü'l-Mevlevî, 1975, s. 69-70). Abidin Paşa beytin anlam aktarmasının ardından sadece gam kelimesi üzerinde durmuş onu da beşerî boyutta açıklamıştır (Abidin Paşa, 2007, s. 22-23). Ken'an Rifâî (Rifâî, 2015, s. 1) ve Ebusuud (Koçoğlu, 2014, s. 77) şerhlerinde beytin sadece Türkçe'ye anlam aktarması yapılmış, beyitle ilgili bir açıklamaya yer verilmemiştir. Derviş Muhammed Şifâyî bu beytin şerhinde ömrünü heva ve hevesle boşa geçirip sonradan pişman olup âh u figân eden tâliblerin halinin anlatıldığını söylemiştir (Özdemir, 2016, s. 90). Ankaravî on beşinci beytin şerhinde beytin anlam aktarmasını yaptıktan sonra "üslûb-ı hakîm" kavramını

Kur'ân-ı Kerim'den de örneklendirerek geniş bir şekilde açıklamış ardından beytin kısa bir açıklamasını yapıp Zarîfi Hasan ve Surûrî gibi bazı şarihlerin beyti yanlış anladığını belirtmiştir (Tanyıldız, 2010, s. 233-234). Bu eleştiriler de Ankaravî'nin kendinden önce yazılan Mesnevî şerhlerini okuduğunun göstergesidir. Şem'î şerhinde önce beytin anlam aktarmasını yapar ardından bir mürşid-i kâmile biat edip Hakk'a ulaşmaya çalışmadın, vakti hevâ ve heveslerine kapılıp boşa geçirdin şimdi de gece gündüz ağlarsın şeklinde özetleyebileceğimiz minvalde açıkladıktan sonra diğer şerhlerden farklı olarak Zarîfi Hasan'ın on beşinci beyit şerhine yer vermiştir. Zarîfi şerhi ise halkın çoğunluğu bir mürşid-i kâmile biat etmeyip irşad olmadığı için mürşidlerin gamlı ve kederli oldukları yönündedir ki yukarıda da belirttiğimiz gibi Ankaravî bu manayı yanlış bulmaktadır (Dağlar, 2009, s. 224-225). Sabûhî Ahmed Dede on beşinci beyti en geniş açıklayan şarihlerden biridir. Beytin anlamını günlerin gam içinde yanmakla geçtiği şeklinde verdikten sonra ilâhî aşk kavramı üzerinden beyti açıklamıştır. On beşinci beyti "Zîrâ bu beyt-i şerîf nâyuñ şikâyetinüñ tetimmesidür ve râh-ı pür-ñün-ı aşkı vaşf u beyândur." (Algül, 2007, s.55) şeklinde niteler. İnsanın ruhlar âleminde dünya hayatına gelişini neyin hikâyesi ile benzeştirerek Hak dostlarının yanında olmanın önemini vurgular. Sabûhî Ahmed Dede de Mevlânâ'nın biz dilini kullanmasının sebebinin izah eder, bizim derdimiz yerine sizin derdiniz diyerek muhâtabda kötü duygular uyandırmamak ve verdiği nasihatten irşaddan nasiplenmeleri için bu dili kullandığını söyler. Tahirü'l-Mevlevî ve Ankaravî gibi Kur'an-ı Kerim'den örnekler verir. Beytin kendince olası manaları üzerinde tartıştıktan sonra günlerimiz ateşle ve mücahede ile geçti manasında karar kılar, bu manayı da Hak âşıkları mutlak sevgili için iyi ameller işleyip, O'nun muhabbetine kimseyi ortak etmeyip, saf bir gönülle O'na bağlanıp çokça ibadet etmeliler şeklinde izah eder (Algül, 2007, s. 55-56). İsmail Hakkı Bursevî Mesnevî şerhinde diğer şerhlerden farklı olarak on beşinci ve on altıncı beyti birlikte değerlendirip şerh etmiştir. Aşk kadehinden içtiğimden beri zaman aşkın gamını çekmekle geçti, bu aşkın ateşi hararet ve eritenlere yoldaş oldu şeklinde anlam aktarmasını yaptıktan sonra Bursevî de Mevlânâ'nın biz dilini kullanmasını izah eder ve nasihat söyleyişine uygun olsun diye bu dili kullandığını belirtir. Bursevî şerhinde geçen zamanın telafisi olmadığını vurgular ve Hak yoluna erken yaşta girmenin önemini belirtir. Duyulan gamın aşk gamı olmadığını, sûfilerin aşk yüzünden gam çekmeyi keder değil sevinç saydıklarını ifade eder. O'na göre çekilen gamın sebebi günlerin geçmesi yani zamanın hızla akmasıdır (Bursevî, 2010, 63-65).

Bu şerhlerden hareketle beytin anlam dünyası üzerinde düşünecek olursak öncelikle beşerî boyuttaki mana üzerinde durmak gerekir. Bizler dünya işlerinin gamına kederine kapılarak günlerimizi boşa geçirdik. Bu dünyaya gönderiliş amacımız olan kulluk vazifemizi unutup günlerimizi ateşlere eş ettik. Kulluk vazifesini yerine getirmeyip günahkâr olanların düşeceği ateşin cehennem ateşi olacağı aşıkârdır. Sûz kelimesinin Arap harfleriyle yazılışı göz önüne alındığında kelime söz şeklinde de okunabilir. Mevlânâ'nın bu okunuşu da dikkate aldığı düşünülürse kulluk sözünü unutan insanların dünya dertlerine dalıp boş laf ve dedikodularla günlerini boşa geçirdikleri manası akla gelir. Mevlânâ bu beyitle muhataplarını ikaz edip onlara elest bezminde verdikleri kulluk sözlerini hatırlamalarını ve bu minvalde

yaşamalarını nasihat etmektedir. Zira zaman hızla geçmektedir ve giden zaman geri gelmemektedir. Taat ve ibadetten uzak geçen her gün insanı daha büyük bir ateşe yaklaştırmaktadır.

Tasavvufî boyutta düşündüğümüzde beytin ilk mısramında çektiği aşk derdiyle artık zaman ve mekân kavramlarını yitirmiş mecnun halindeki âşığın durumu işaret edilmektedir. Âşık sevgilinin aşkıyla yanıp tutuşurken ona ulaşamamanın verdiği acı ve elemle idrakini yitirmiş günler birbirinden farksız olmuş ve zaman algısını yitirmiştir. Dünle bugünün ya da yarının onun için bir farkı yoktur. Tek idrak ettiği gönlündeki derin gamdır. *Bîgâh* zamansızlığı ifade ettiğinden bu ifade ezel, ebed ve içinde bulunulan an dâhil tüm zamanları kapsar. Mevlânâ'nın çektiği gam ilâhî aşkın gamı olduğuna göre tıpkı ilâhî aşk gibi bu gam da ezeli ve ebedidir diyebiliriz. Ezeli olan bu gam da elest bezminde bir kez görüp âşık olunan cemâl-i mutlakı bir daha görememenin gamıdır. Yani Hak âşığı ilâhî aşkın gamını elest bezminden beri çekmektedir. Bu gam elest bezminde cemal-i mutlakı bir kez görüp O'nu tekrar görme arzusuyla yanıp tutuşan Hak âşiklerini yakar kavurur. Bu sebeple her bir günü ilâhî aşkın türlü türlü ateşlerinde yanarak geçer. Bu ateş bazen hasret ateşi olur bazen şevk ateşi. Bu yanışın neticesi artık etrafını fark edemez hale gelir ve halktan tamamen uzaklaşır. İkinci mısra bu halin delilidir. Artık günleri ateşle dost olmuştur. Çektiği aşk derdinden düştüğü haller sebebiyle etrafında kimse kalmamıştır, onun aşk derdini anlayan idrak eden kimse yoktur. Tek dostu gönlünde yanan aşk ateşidir. Hakk'a giden yolda onu yaksa da kavursa da asla yalnız bırakmayan aşk ateşidir. Bu durumdan şikâyetçi de değildir. Çünkü bu ateş sayesinde gönlü her türlü kirden ve pastan arınıp saf ve temiz bir hale gelerek sahibine layık bir saray olacaktır. Bu sebeple günlerinin ateşle yani aşk ateşiyle yoldaş olduğunu söyler. Bu noktada Mevlânâ'nın Allah'a ulaşma yolunda aşkı yoldaş edindiğini söyleyebiliriz. Allah'a aşk ile ulaşılacağı nazariyesini benimsediğini hatırlatmak da yerinde olacaktır.

Bu beyti anlamaya çalışırken Mevlânâ'nın biyografisini de dikkate almak yerinde olacaktır. Mevlânâ Mesnevî'yi yazdığı dönemde artık ona aşkı öğreten Şems'ten ayrı düşmüş, bu sebeple derin bir elem ve keder içindedir. Günler birbiri ardınca acı ve gam içinde geçmektedir. Ona aşkı öğreten dostunu sırdaşını yoldaşını yitirmiştir ve ondan geriye büyük bir hasret ateşi kalmıştır. Artık dostu Şems değil Mevlânâ'nın gönlünü her gün yakıp kavuran Şems'in hasret ateşidir diyebiliriz.

Sonuç olarak klasik şiir geleneğimizde gam aşktan, aşk da ateşten ayrı düşünülmeyen bir kavramdır. Aşk varsa beraberinde gam da vardır ve sevgiliye ulaşamayan âşığın günleri derin bir gam içinde geçer. Öyle bir hâlet olur ki artık âşık etrafını idrak edemez hâle gelir. Gönlünde çektiği derin acıdan dolayı zaman algısı genişler ve zamansızlaşır; gece-gündüz, gün-ay-yıl artık fark etmez. Tek idrak ettiği gönlünü yakıp kavuran ve kendini derin bir gama gark eden aşktır. Mevlânâ'nın bu beyitle bize işaret etmek istediği mânânın "*artık zaman mefhumunu bile yitirdiği acı içinde geçen bu günlerde tek dostunun gönlünde yanan aşk ateşi*" olduğu kanaatindeyiz.

Kaynakça

- Abidin Paşa. (2007). *Mesnevî Şerhi* (Cilt 1). (Sadeleştiren: Mehmet Sait Karaçorlu). İstanbul: İz Yayıncılık
- Algül, A. (2007). *Sabûhî Ahmed Dede, Hayatı, Eserleri ve "İhtiyârât-ı Sabûhî" Adlı Eseri (1-100. Varak)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Avşar, Z. (2019). *Aşk Meclisi*. İstanbul: TEDEV Yayınları.
- Avşar, Z. (2017). *Mesnevî Mevlânâ Celaleddin Rûmî* (Cilt 1). Kayseri: İncir Yayıncılık.
- Avşar, Z. & Zeybek, B. (2023). Türkçe Mesnevî Şerhlerine Umumî Bir Bakış. Z. Avşar, M. Özdemir, & A. Uçar (Dü) içinde, *Mesnevî'nin Türkçe Şerhleri* (s. 11-45). Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Bursevî, İ. H. (2007). *Mesnevî'nin Ruhu*. Yay. Hazırlayan: Suat Ak. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Cebecioğlu, E. (2004). *Tasavvuf Terimleri&Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anka Yayınları.
- Dağlar, A. (2009). *Şem'i Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (I. Cilt) (İnceleme-Tenkitli MetinSözlük)*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Demirel, Ş. (2005). Şeyh Rızâeddin Remzi er-Rifâî'nin Tasavvuf Dergisi'ndeki Mesnevi Şerhi, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, VI (14) [Mevlânâ Özel Sayısı], 591-630.
- Devellioğlu, F. (2016). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Duru, N. F. (2003). Mevlevî Şeyhi Ağa-zâde Mehmed Dede ve Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytini Şerhi, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, IV(11), 151-175.
- Gölpınarlı, A. (1989). *Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî Mesnevî ve Şerhi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Güleç, İ. (2006). Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin Tamamına Yapılan Türkçe Şerhler. *İlmî Araştırmalar*. 22, 135-154.
- Koçoğlu, T. (2014). *Nakşî Şeyhi Ebussuûd El-Kayserî Şerh-i Mesnevî*. Kayseri: Laçın Yayınları.
- Koner, M. M. (2005). *Mesnevî'nin Özü*. Konya: Tablet Kitabevi Yayınları.
- Konuk, A. A. (2011). *Mesnevî-i Şerîf Şerhi* (Cilt 1). (Yay. Haz: Selçuk Eraydın ve Mustafa Tahralı). İstanbul: Kitabevi.

- O Mevlevî (1972). *Mevlânâ Mesnevî*. İstanbul: Yörük Matbaası.
- Özdemir, M. (2016). *Dervîş Muhammed Şifâyî Mesnevî Şerhi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Özdemir, M. (2016). Mesnevî'nin Türkçe Şerhleri. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11 (20), 461-502.
- Özdemir, M. (2017). Bağdatlı Abdülaziz Âsım'ın Türkçe Divan'ının Sonunda Bulunan Mesnevî'nin On Sekiz Beyit Şerhi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, (6) 1, s.368-382.
- Pala, İ. (1999). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Rifâî, K. (2015). *Şerhli Mesnevî-i Şerif*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Tahirü'l-Mevlevî. (1975). *Mesnevî Şerhi* (Cilt 1). İstanbul: Şamil Yayınları.
- Tanyıldız, A. (2010). *İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (1. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tek, A. (2014). *Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî ve Mesnevî-i Şerif-İlk On Sekiz Beyit Şerhi*. Bursa: Bursa Akademi.
- Top, H. (2011). *Mesnevî-i Mânevî Şerhi* (Cilt 1). İstanbul: Rûmî Yayınları.
- Uludağ, S. (2012). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı.